

GONDOLATOK A HALÁL KÜSZÖBÉN

Tempus resolutionis meae instat. Eljött a vitorlabontás ideje (2Tim 4,6).

„Certus quod velox est depositio tabernaculi mei.“ Bizonyos vagyok benne, hogy hamarosan el kell hagynom földi sátramat (2Pt 1,14). „Finis venit, venit finis.“ Itt a vég! Küszöbön a vég (Ez 7,2).

Magától adódik ez a természetes meggondolás a földi élet ideiglenességéről és a vég kikerülhetetlen, egyre közeledő eljövételéről. Nem bölcs dolog vaknak lenni erre a kétségtelen sorsra, a velejáró vesztes romlásra, a titokzatos átváltozásra, amely lényemben beteljesülőben van, mindarra, ami készül.

Látom, hogy a meggondolás lényege nagyon is személyessé válik: ki vagyok én? mi marad belőlem? hová megyek? és így nagyon is erkölcsivé: mit kell tennem? mi a felelősségem? Látom azt is, hogy hiú dolog a jelen életben remélni; ebben a tekintetben a hivatalommal járó és pillanatnyi kötelességekről és kilátásokról van szó; a remény odatúlra tart.

És látom, hogy ez a végső meggondolás nem bontakozhat ki egy szubjektív monológban, a szokott emberi dráma keretében, ahol a világosság növekedésével együtt nő az emberi sors sötétje. Párbeszédben kell kibontakoznia az isteni Valósággal, ahonnet jöttem és ahová minden biztonnyal tartok; annak a mécsesnek fényénél, amelyet Krisztus helyez a kezünkbe a nagy útra. Hiszek, Uram!

Közeledik az óra. Már egy ideje előérzetem van. Nemcsak fizikai fáradtságom miatt, amely minden pillanatban kész feladni a harcot. Még inkább felelősségem drámája sugallja gondviselészerű megoldásként távozásomat a világból, hogy így a Gondviselés megnyilvánulhasson, és jobb sorsra vezesse az Egyházat. Igaz, neki sokféle módja van beavatkozni a körülmények félelmetes játékába, amelyek csekélységemet szorongatják; de magától értetődőnek látszik elszóltatásom az odaírt életre, hogy más lépjen a helyembe, aki erősebb, és nem béklyózzák a jelenlegi nehézségek. „Servus inutilis sum.“ Haszontalan szolga vagyok.

„Ambulate dum lucem habetis.“ Addig járjatok, míg világosságotok van (Jn 12,35).

Íme: szeretném, ha a világosságban végezném. Rendszerint a földi élet végét, ha ugyan nem sötétíti el a betegség, bizonyos tompa világosság tölti el: az emlékeké. Szépséges, vonzó, nosztalgikus emlékek, világos hirdetői a visszahozhatatlan múltnak, kinevetve kétségbeesett igyekezetünket, hogy visszaidézzük őket. Ott a világosság, amely leleplezi a mulandó javakra és csalóka reményekre alapozott élet kiábrándulását. A keserves és immár hiábavaló lelki-furdalásoké. A bölcsességé, amely végre belátja a dolgok hiúságát és az erények értékét, amelyeknek jellemezni kellett volna az élet folyamát: „vanitas vanitatum“. Hiúságok hiúsága. Ami engem illet: szeretném, ha végre összefoglalom

és bölcs ismeretem lenne a világról és az életről. Úgy gondolom, az ilyen ismeretnek elismerésben kellene kifejeződnie: minden ajándék volt, minden kegyelem. És milyen szépséges tájékon haladt át az ember; túlságosan is szép volt, úgyannyira, hogy elbűvölten hagytuk odavonzani magunkat, holott jelnek és hívásnak kellett volna tűnnie. De mindenképpen úgy látszik, hogy a búcsúnak az elismerés, sőt a hála nagy és egyszerű aktusában kell kifejezésre jutnia: Ez a halandó élet, viszontagságai, sötét titkai, szenvedései, végzetes esendősége ellenére, gyönyörű valóság, mindig eredeti és megindító csoda, olyan esemény, amely méltó az örvendező és dicsőítő megéneklésre: az élet, az ember élete! Nem kevésbé méltó a magasztalásra és boldog álmélkodásra az ember életét körülvevő keret: ez a mérhetetlen, titokzatos, nagyszerű világ, az ezer erőttől, ezer törvénytől, ezer szépségtől, ezer mélységtől átszőtt mindenség. Elbűvölő látvány. Mértéktelen tékozlásnak tűnik. A már-már visszafelé révedő tekintetre rátelepszik a sajnálat, hogy nem csodálta meg eléggé ezt a képet, nem figyelt föl érdemük szerint a természet csodáira, a makro- és a mikrokozmosz bámulatba ejtő gazdagságára. Miért nem tanulmányoztam, kutattam, csodáltam eléggé a szobát, amelyben az élet lejátszódik? Milyen megbocsáthatatlan szórakozottság, milyen rosszállandó felületesség! Mégis, legalább in extremis (a végnél), el kell ismerni, hogy ez a világ, „quí per Ipsum factus est“, amely Általa lett, bámulatos. Köszöntelek és ünnepelek az utolsó pillanatban, igen, mérhetetlen csodálattal, s amint már mondtam, hálaival: minden kegyelem, – az élet, a természet, a mindenség mögött ott áll a Bölcsesség, és – ebben a fénylő búcsúzkodásban kimondom (Te nyilatkoztattad ki nekünk, ó Krisztus Urunk) – ott a Szeretet! A világ színpadát, ha ma még nagyrészt érthetetlenül is, a Teremtő Isten tervezi, akit Miatyánknak hívunk, aki a mennyekben van! Hála, ó Istenem, hála és dicsőség Neked, ó Atyám! Ezzel a végső tekintettel észreveszem, hogy ez az elbűvölő és titokzatos színjáték az első és egyetlen Fényesség visszaverődése, visszatükrözése; egy rendkívüli gazdagság és szépség természetes kinyilatkoztatása, bevezetésként, előjátékként, elővételezésként, hívogatásként a láthatatlan Nap látomására, „quem nemo vidit unquam“, amit soha senki sem látott (vö. Jn 1,18): „unigenitus Filius, qui est in sinu Patris, Ipse enarravit“, az egyszülött Fiú, aki az Atya őlén van, Ő nyilatkoztatta ki. Úgy legyen, úgy legyen.

De most, ebben a kinyilatkoztató napnyugtában, az örök hajnalt jósoló végső estfény élményén túl egy másik gondolat vesz erőt lelkemen: az aggódó vágy, hogy kihasználjam a tizenegyedik órát, a sietség, hogy tegyek valami jelentőset, mielőtt már késő lenne. Hogyan tegyem jóvá, amit rosszul tettem, hogyan szerezzem vissza az elvesztett időt, hogyan ragadjam meg ezt az utolsó lehetőséget az „unum necessarium“, az egyedül szükséges választására?

A hálát nyomon követi a bánkódás. A Teremtő és Atyaisten felé szárnyaló dicsőítő kiáltásra következik az irgalomért és bocsánatért könyörgő kiáltás. Legalább ezt tudjam megtenni: segítségül hívni a Te jószágodat, és bűnőmmel

együtt megvallani végtelen megmentő hatalmadat. „Kyrie eleison; Christe eleison; Kyrie eleison.“

Itt elmémbe szüremkedik szegény életem története: egyfelől átszöve szám-talan különleges jótétemény szövedékével, egy kimondhatatlan jóság műve-ként (és remélem, hogy ezt egy napon megláthatom és „mindörökké énekel-hetem“); másfelől átjárva nyomorúságos cselekedetekkel, amelyekre jobban szeretnék nem is emlékezni. Mennyi minden volt hiányos, tökéletlen, elhibá-zott, oktalan, nevetséges! „Tu scis insipientiam meam“, Istenem, Te ismered ostobaságomat (Zsolt 68,6). Szegény erőlködő, kicsinyes, nyomorult élet, meny-nyire, de mennyire rászorul a türelemre, a jóvátételre, a végtelen irgalomra! Mindig csodálatosnak tűnik előttem Szent Ágoston szintézise: *miseria et miseri-cordia*. Az én nyomorúságom, az Isten irgalma. Hát legalább most adjak tisz-teletet annak, Aki Vagy, végtelen jóságú Isten, segítségül hívá, elfogadva, ün-nepelve legédesebb irgalmadat.

És végül a jóakarát egy aktusa: nem nézni többé hátra, hanem szívesen, egyszerűen, alázatosan, bátran megtenni az adott körülményekből folyó köte-lességet, mint a Te akarodat.

Gyorsan megtenni. Teljesen megtenni. Jól megtenni. Vidáman tenni: azt, amit most akarsz tőlem, még ha mérhetetlenül meg is haladja erőimet, még ha életemet kívánja is. Végre, ebben a végső órában.

Lehajtom a fejem és fölemelem a lelkem. Megalázom magam, és magasz-tallak Téged, Isten, „akinek természete a jóság“ (Szt. Leó). Engedd, hogy eb-ben az utolsó virrasztásban hódoljak előtted, élő és igaz Isten, ki holnap bírám leszel, és megadjam Neked a dicséretet, amelyet leginkább akarsz, a nevet, amelyet legjobban szeretsz: Atya vagy.

Továbbá azt gondolom itt a halál, az életfilozófia mestere előtt, hogy min-den esemény között a legnagyobb volt számomra – amint mindazok számára, akiknek hasonló szerencsés sors jutott – a találkozás Krisztussal, az Élettel. Mindent újra kellene elmélkednem itt azzal a kinyilatkoztatató világossággal, ame-lyet a halál lámpása vet erre a találkozásra. „Nihil enim nobis nasci profuit, nisi redemi profuisset.“ Valóban semmit sem ért volna megszületnünk, ha nem szolgált volna megváltásunkra. Ez a húsvéti gyertya himnuszának fölfedezése, minden emberi létmozzanat értékelésének kritériuma, létünk egyetlen igazi rendeltetése, amelyet csakis Krisztushoz való viszonya határoz meg: „o mira circa nos tuae pietatis dignatio!“, ő, csodálatos kegyessége szeretetednek irányunkban! A csodák csodája a mi életünk titka Krisztusban. A hit, a remény, a szeretet éneklí itt az ember születését és ünnepli temetését. Én hiszek, remé-lek, szeretek, a Te nevedben, ó Uram.

És aztán még kérдем magamtól: miért hívtál, miért választottál ki engem? aki oly alkalmatlan vagyok, oly ellenszegülő, eszem, szívem oly szegény? Tu-dom: „*quae stulta sunt mundi elegit Deus . . . ut non gloriatur omnis caro in conspectu eius.*“ Isten azt választotta ki, ami a világban győnge . . . hogy egy

ember se dicsekedhessék Isten előtt (1Kor 1,27-28). Az én megválasztásom két dolgot jelez: saját csekélységemet; a Te irgalmas és hatalmas szabadságodat. Nem állt meg ez még hűtlenségeim, nyomorúságom, elárulásodra tanúsított képességem előtt sem: „Én Istenem, én Istenem, azt merném mondani . . . elragadtatott örvendéssel merészelem mondani Rólád: ha nem lennél Isten, igazságtalan lennél, mert súlyosan vétkeztünk . . . és Te kiengesztelődsz. Ha-ragra ingerelünk Téged, Te pedig irgalmadhoz vezetsz bennünket!” (PL 40,1150)

Íme itt vagyok szolgálatodra, itt vagyok, hogy szeresselek. Íme, felmagasztalt állapotba jutottam, amely nem enged többé visszaesnem szegény emberi, ösztönös lélektanom törvényszerűségeibe; hacsak azért nem, hogy eszembe jusson életem valósága, és hogy a leghatártalanabb bizalommal adjam meg köteles feleletemet: „amen; fiat; Tu scis quia amo Te”; úgy legyen, úgy legyen, Te tudod, hogy szeretlek. Feszültség tölt el, és a tökéletes hűség állandó aktu-sába rögzíti szeretetből szolgáló akaratomat: „in finem dilexit”, mindvégig szeretett. „Ne permittas me separari a Te.” Ne engedd, hogy Tőled elszakad-jak. A jelen élet napáldozata, amely derült nyugalomról álmodoznék, éppen ellenkezőleg a virrasztás, az odaadás, a várakozás növekvő erőfeszítése kell, hogy legyen. Nehéz dolog; de a földi zárandoklás céljára a halál a pecsét, az a híd a Krisztussal való nagy találkozáshoz az örök életben. Összeszedem végső erőmet, és nem vonom vissza a megtett teljes odaadást, a Te szavadra gondolva: „consummatum est”, minden beteljesedett.

Megemlékezem, mit jósolt az Úr Péternek a haláláról: „Bizony, bizony mon-dom neked . . . amikor megöregszel, kiterjeszted a kezed, és más övez fel té-ged, és oda visz, ahová nem akard. Ezt azért mondta neki, hogy jelezze, mi-lyen halállal dicsóíti meg Istent. Ezek után hozzátette: Kövess” (Jn 21,18-19).

Követlek; és megértem, hogy nem léphetek ki rejtve e világ színpadáról; ezer szál köt az embercsaláddhoz, ezer az Egyház közösségéhez. Ezek a szálak majd maguktól elszakadnak; de én nem felejtetem, hogy egy végső köteles-séget kívánnak meg tőlem. „Discessus pius”, jámbor halál. Lelkem előtt ott áll majd annak emléke, hogyan búcsúzott el Jézus e világ ideigvaló színpadá-tól. Emlékezzem, hogyan látta előre állandóan és jósolta meg gyakran szen-vedését, hogyan számlálgatta az időt, „az ő órájára” várva, hogyan töltötte el lelkét és tanítását eszkatológikus rendeltetésének tudata, és hogyan beszélt küszöbön álló haláláról tanítványainak az utolsó vacsorán mondott szavaiban. Végül pedig hogyan akarta, hogy haláláról örök időkre megemlékezzenek az eukarisztikus áldozat intézménye által: „mortem Domini annuntiabitis donec veniat.” Az Úr halálát hirdetitek, amíg el nem jön.

Egy minden másnál fontosabb mozzanat: „tradidit semetipsum”, önmagát adta értem; halála áldozat volt; a többiekért halt meg, értünk halt meg. Halálá-nak magányát csordultig töltötte a mi jelenlétünk, átjárta a szeretet: „dilexit Ecclesiam”, szerette az Egyházat (gondoljak Pascal „le mystère de Jésus“-ára). Halála az övéi iránti szeretet kinyilatkoztatása volt: „in finem dilexit”, mindvégig

szeretett. És ideigvaló élete végén mélyen lelkünkbe vésődő példáját adta az alázatos, határtalan szeretetnek (vö. a lábmosást), szeretetében mutatta meg a hasonlatok célját, azt tette végső paranccsá. Halála szeretet-végrendelet volt. Emlékezz rá.

Kérem hát az Urat, adjon kegyelmet, hogy közeli halálomat a szeretet aján-dékává tegyem az Egyház számára. Mondhatnám, hogy mindig is szerettem: az Egyház szeretete szabadított ki szűk és vad önzésemből, és indított el szolgálataira; és úgy tetszik nekem, érte éltam, semmi másért. De szeretném, ha az Egyház tudná ezt, és lenne eröm megmondani neki, mint szívbeli vallomást, amire csak az élet végső pillanatában van az embernek bátorsága. Szeretném végre megérteni teljesen, történelmében, isteni tervében, végső rendeltetésében, bonyolult, teljes és egységes felépítésében, emberi és tökéletlen létében, szerencsétlenségeiben és szenvedéseiben, annyi gyermekének gyöngeségében és nyomorúságában, kevésbé rokonszenves oldalain, és a hűségre, a szeretetre, a tökéletességre és szeretetre irányuló állandó erőfeszítésében, őt, Krisztus titokzatos Testét. Szeretném átölelni, üdvözölni, szeretni mindenkiben, aki alkotja, minden püspökben és papban, aki támogatja és vezet, minden lélekben, aki éli és képviseli – és áldani. Azért is, mert nem hagyom el, nem lépek ki belőle, inkább jobban, erősebben egyesülök, összeolvadok vele: a halál előhaladás a szentek közösségében.

Emlékezzem itt Jézus végső imájára (Jn 17). Az Atya és az enyém; mind egyek ők; a földön létező rosszal való szembeszállásban és üdvösségük lehetőségében; abban a magasztos tudatban, hogy küldetésem volt: hívni őket, kinyit-vánítani nekik az igazságot, Isten gyermekeivé és egymás között testvérekké tenni őket; szeretni azzal a Szeretettel, amely Istenben van, és Istentől, Krisztus által eljött az emberiségbe, az Egyház szolgálata rám bízta, én pedig közöltem vele.

Emberek, értsetek meg: mindnyájatokat szeretlek a Szentlélek kiadásában, akiben szolgaként részesítenem kellett benneteket. Így nézlek, így köszöntlek, így áldalak meg. Mindnyájatokat. És titeket, akik közelebb álltok hozzám, még szívélyesebben. Békesség veletek. És mit mondjak az Egyháznak, amelynek mindent köszönhetek, és amely az enyém volt? Isten áldása szálljon reád; légy tudatában természetednek és küldetésednek; legyen érzéked az emberiség igazi és mély szükségletei iránt; és haladj szegényen, vagyis szabadon, bátran és szerelmesen Krisztus felé.

Amen. Jön az Úr. Amen.

(Castel Gandolfo, följegyzés egy lelkigyakorlat végén)